

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Examensarbete avancerad nivå 15 hp | Utbildningsvetenskap |
Höstterminen 2013 | Lärarutbildningen

”Ska vi leka?”

En kvalitativ undersökning av inkludering och
exkludering i fri lek i förskolan.

Av: Stephanie Haddad
Handledare: Agneta Lilja

Abstract

By: Stephanie Haddad

Autumn term of 2013

Title: "*Should we play?*"

University: Södertörns Högskola.

Supervisor: Agneta Lilja

The aim of this study has been to capture preschool children's strategies, when they include and exclude each other in play. My aim was also to find out how children choose to integrate into an already existing game. My questions were: What strategies are used by the children at the preschool when they want to exclude or include each other? How to integrate the children when they want to be involved in an ongoing game and how they will be received during the time of play? My theoretical starting points are from Vygotsky's theory of proximal development zone, and Michel Foucault's perspective on power, and also research on the subject.

The empirical study was conducted using the observations at two preschools. The children I observed were between four to five years old.

The results show that children used different strategies, and when the strategy did not work so the child could switch to another. It also showed that children, who could not get into the game, got the help of other children who were already in play or a preschool teacher.

Sometimes the children received no help at all and gave up the hope to get into the game, or got into it by himself.

Keywords: Play, inclusion, exclusion

Nyckelord: Lek, inkluderande, exkluderande

Förord

Jag vill tacka alla som har gjort det möjligt för mig att genomföra denna studie!

Först och främst vill jag förmedla ett stort tack till barnen, förskollärarna, föräldrarna på förskolorna som möjliggjort detta examensarbete.

Jag vill även tacka min handledare Agneta Lilja, för all hjälp och handledning hon har gett mig.

Till sist vill jag stort tacka min familj, vänner, alla nära och kära som stöttat mig genom uppsatsen och genom hela min studietid!

Stephanie Haddad

Innehållsförteckning

1 Inledning/Bakgrund	1
1.1 Definition av centrala begrepp.....	3
2 Syfte och frågeställningar	3
3 Teorianknytning	4
3.1 Mina teoretiska utgångspunkter.....	4
4 Tidigare forskning	5
4.1 Att komma in i pågående lek	6
4.2 När leken inte fungerar	8
4.3 Inkludering och exkludering.....	9
5 Material och metod	10
5.1 Materialinsamling.....	10
5.2 Val av metod.....	11
5.3 Genomförande	11
5.4 Bearbetning & Analys.....	12
5.5 Urval/avgränsning.....	13
5.6 Etiska aspekter.....	13
6 Analys och resultat.....	14
6.1 Icke-verbal strategi.....	14
6.2 Verbal strategi.....	18
6.3 När leken inte fungerar.....	21
6.4 Stöd av pedagoger eller andra barn.....	24
7 Slutsatser & Sammanfattning	27
7.1 Förslag till vidare forskning	30
8. Käll- och litteraturförteckning.....	31
Bilagor	

1 Inledning/bakgrund

Varför får man vara med i leken ibland och ibland inte? Alla har vi någon gång känt oss inkluderade och exkluderade i olika sammanhang i livet. Under min verksamhetsförlagda utbildning av min studietid, har jag lagt märke till att inkludering och exkludering är vanligt bland barn, speciellt när de leker. Detta har under senare tid väckt mitt intresse till att förstå varför barnen väljer att inkludera och exkludera varandra i leken, och på vilka olika sätt de gör det.

En vanlig situation kan se ut på följande sätt:

Olle: ”Får jag vara med och leka?”

Erik: ”Nej, nu leker vi två. Man kan bara vara två på den här leken.”

Olle blir ledsen och går därifrån.

I detta examensarbete kommer du att få ta del av barns inkludering och exkludering i den fria leken på förskolan. Jag har undersökt vilka olika strategier barnen använder, både verbalt och fysiskt. Jag har observerat hur barnen gör för att komma in i en pågående lek.

Leken är barnets viktigaste sysselsättning. Flera forskare som ex. Lev S. Vygotskij, Jean Piaget, Sigmund Freud, och Birgitta Knutsdotter Olofsson är överens om lekens oerhört viktiga betydelse för barns utveckling. Det enda som skiljer forskarna åt kan vara att de lägger tonvikten på olika sidor av leken, delar in den i grupper och kategorier och försöker förklara olika typer av lek.

Knutsdotter Olofsson som är lekforskare, skriver i sin forskning om lek, att leken är något alldeles speciellt i barnens vardag. Att gå in i lekens värld har barn inga problem med, om de lärt sig tricket. För att veta vad lek är för något, krävs det att man kan skilja på vad som är lek och inte. Begreppet lek används för det mesta slarvigt av oss vuxna, vi tror mestadels att allt barnen gör på förskolan är lek, skriver hon i sin bok (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 6).

Knutsdotter Olofsson beskriver Greory Batesons undersökning om att lek är som en mental inställning. Allt som sägs, görs och tänks inom leken är lek och skall inte tolkas bokstavligen. Det som Bateson menar med den mentala inställningen, är att inom lek tänker man ”Detta är inte på riktigt, detta är lek”. För att omgivningen skall förstå om det är lek eller inte, skickar man ut signaler som visar att det är lek. Signalerna märker man genom ögonen, mimiken, val av röstläge, sättet att tala och bete sig på. På barnen märker man ganska snabbt när de vill

signalera att ”nu är det lek!”. Man lägger märke till att de skrattar mer, de ser luriga ut, de talar med olika röster (Bateson 1976, se Knutsdotter Olofsson 2003, s. 6).

Folkman och Svedin har studerat barn som har svårt för att leka . De skriver i sin bok hur viktigt det är, att när man gör något på låtsas i leken att samtidigt ha kvar hur verklighetsbilden ser ut och kunna kliva ut ur leken och låtsasvärlden när det behövs. Man skall alltså kunna skifta mellan verklighet och en låtsasvärld. Ett exempel ur deras undersökning var mellan två pojkar som båda hade svårt att leka, men deras svårigheter hade olika motsatta uttryck. Båda visade svårigheter på att skifta mellan verklighet och fantasi, som man bör kunna göra för att leka. Den första pojken var rädd att göra fel i leken och behövde hela tiden bekräftelse på om det han gjorde var rätt. Han höll sig oftast i närheten av de vuxna för att få deras bekräftelse. Han gillade inte att man skojade med honom, han tyckte att fantasi kändes för svårfattligt. Verkligheten var något som han höll fast i. Den andra pojken var så inne i sin fantasivärld, att om någon försökte närma sig honom så blev han störd, och visade att han ville vara ifred (Folkman & Svedin 2003, s. 49-50).

Enligt FN:s barnkonvention under artikel 31 har alla barn rätt till vila, fritid och lek (Lärarens handbok 2011, s. 309). Jag argumenterar för att barns lek är viktig, det är genom leken barnen lär sig. Det är på det sättet de tar in kunskap, och lär sig av varandra. Leken hjälper även barnen att uttrycka sig på olika sätt.

Leken föds redan på skötbordet. Precis som att alla barn är födda med en förmåga att tala, är barnen även födda med en förmåga att leka. Men för att den här förmågan ska kunna bli möjlig behöver barnet mycket stöd från vuxna. Om barnet ska lära sig tala och utveckla sitt språk, då behöver vi tala, lyssna och läsa för barnet. Samma sak gäller leken, vi måste leka, lära de förstå lekens olika signaler och skilja på leken och verkligheten (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 31-32).

Detta är även något som barnpsykologen Margareta Öhman menar, att möjligheten till lek utvecklas när det finns en trygg relation och ett gemensamt samspel. Tryggheten skapas i en relation med en nära vårdare som i detta fall kan vara en förälder, men även en pedagog. Det tillitsfulla samspelet grundas och leder sedan in leken i barnets värld (Öhman 2003, s. 89).

Forskaren Marita Lindahl, beskriver Vygotskijs teorier om samspel, där han menar att det sociala samspelet med att individen utvecklas tillsammans med andra människor som är mer kunniga eller uppnått större färdigheter (Vygotskij 1978, se Lindahl 1998, s. 47).

Knutsdotter Olofsson skriver att barn som hela tiden exkluderas i leken, inte heller får möjligheten till att uppleva och bearbeta olika känslor och föreställningar och få ett grepp om dem. Detta kan leda till att barnen blir känslomässigt omogna och inte kan utvecklas åt det rätta hållet (Knutsdotter Olofsson 2003 s. 86).

I förskolans läroplan står det tydligt att leken är en viktig del för barnens utveckling och lärande. Leken stimulerar fantasin, inlevelsen, kommunikationen, förmågan till att tänka symboliskt, samt förmågan att samarbeta och lösa problem (Lärarens handbok, Lpfö 10 s. 24). Det betyder att det är viktigt för pedagoger att veta att inkludering och exkludering även sker hela tiden i leken, och att de ska vara redo att kunna motverka exkluderingen och främja inkluderingen mer.

Men problematiken i det hela är att verkligheten inte alltid ser ut så som läroplanen vill att det ska vara. Det blir som ett olöst problem som alltid hänger löst, och detta medför att pedagoger jämnt står inför detta dilemma, hur man skall inkludera alla barn i leken, och hur man på bästa sätt ska motverka att exkludering sker i en barngrupp.

1.1 Definition av centrala begrepp

Inkludering/Inklusion – Ytterhus (2003, s. 18) förklarar inklusion som något som handlar om tillhörighet och deltagande i det sociala livet tillsammans med andra.

Exkludering/exklusion – Ytterhus (2003, s. 18) förklarar exklusion som upplevelser av ensamhet, utstötning eller brist på tillhörighet.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med mitt examensarbete är att undersöka på vilket sätt inkludering och exkludering sker genom kroppsspråket och verbalt i den fria leken, i åldrarna fyra-fem år, på två förskolor. Jag vill ta reda på hur det kan se ut när barn söker tillträde till en redan pågående lek.

Frågeställningar

- Vilka strategier använder barnen på förskolan när de vill inkludera eller exkludera varandra i den fria leken?
- Hur integreras barnen när de vill vara med i en pågående lek och hur väl mottagna blir dem?

3 Teorianknytning

I detta avsnitt kommer jag att presentera mina utvalda teorier, och reflektera över varför de är relevanta för min undersökning.

3.1 Mina teoretiska utgångspunkter

I mitt examensarbete har jag utgått ifrån teoretiska utgångspunkter som är väsentliga för mitt ämnesområde. En fördel med att använda teorier i ett vetenskapligt arbete är att den hjälper oss att se och förstå olika saker. Den ger oss ett bredare perspektiv. Men trots allt är teorier bara en teori och används mest till empiriska sammanhang som sätts i praktiken.

Jag har tänkt utgå ifrån Lev S. Vygotskijs sociokulturella perspektiv. Vygotskij var den viktigaste nytänkaren inom den sovjetiska psykologin i början på 1930-talet (Vygotskij 1995, s. 7).

Marita Lindahl beskriver i sin forskningsstudie, om Vygotskijs sociokulturella perspektiv. Den viktigaste drivkraften i barns utveckling är socialt samspel. Enligt Vygotskij är barnet socialt redan från början. Han menar att ett socialt samspel leder till successiva förändringar i ett barns tänkande och beteende. Allt beteende och tänkande är varierande beroende på vilken kultur man har. Det kulturella verktyget som varje individ har, överförs mellan individer genom imitationsinlärning, instruktionsinlärning och samarbete. Omgivningen har en mycket stor betydelse för individens utveckling & insatser (Vygotskij 1982, se Lindahl 1998, s. 46). Vygotskij menar att inlärningen sker i *den proximala utvecklingszonen*, även kallad ”Den möjliga utvecklingszonen”. Han anser att det finns två utvecklingsnivåer för barn. Det första är där barnet befinner sig här och nu, och det andra är den utvecklingen som de kan sträva mot med hjälp av andra barn eller vuxna som har mer kunskap och erfarenheter än dem. I det här samspelet försöker barnet tillsammans med den vuxna förstå instruktioner som ges, och göra de till sina egna för att därefter kunna styra sin aktivitet (Vygotskij 1978, se Lindahl 1998, s. 47). Ett exempel kan vara att en vuxen sitter tillsammans med ett barn och hjälper till med att konstruera ett torn med lego, och ger vägledning och tips på hur barnet kan tänka.

Detta perspektiv är mycket användbart till mitt undersökningsområde, eftersom jag fokuserar på leken i förskolan och barns strategier för att komma in i pågående lek. Det sociokulturella perspektivet hjälper mig att se närmare på hur barnen utvecklas av varandra och påverkar varandra under leken. Det är även intressant att se hur barnen i en problemlösning bedriver

sitt sociala tänkande. När ett barn vill komma in i en pågående lek är det fascinerande, att utifrån Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen undersöka om barnet klarar av att komma in i leken själv, eller med hjälp av någon annan som har mer kunskap och erfarenheter om vad leken handlar om och går ut på.

I mitt examensarbete kommer jag även utgå ifrån ett maktperspektiv. Jag har valt Michel Foucaults syn på makt som teoretisk utgångspunkt. Michel Foucault var en fransk filosof och idéhistoriker.

Han tydliggör att makt existerar i alla sociala samspel mellan människor. Det behöver inte vara makt som man utövar, utan makt som hierarki eller diskurs kan hittas överallt. Foucault är tydlig med att betona att makten inte kan ägas av någon enskild eller grupp av individer. Han anser även att makten förekommer som en aktivitet, den är inte stillastående eller bestående. Med det menar han att en individ inte kan ha makt utan att utöva den. Makten är inte dold utan den är tillämpad. I takt med att makten är rörlig, kan maktförhållandena i en grupp tillämpas av olika individer. Det är på det sättet, eftersom makt alltid föder motstånd (Foucault 1980, s. 119-122).

Foucaults maktperspektiv är både intressant och passande att använda till mitt examensarbete, eftersom jag undersöker barns lek. Barnens lek är en aktiv process. De väljer kamrater och handlar på olika sätt beroende på olika situationer. Det betyder att barnen vet om att tillhörigheten i en grupp hela tiden måste skapas och bevaras. Barnen har olika status, tillhörighet och positioner som förändras hela tiden under lekens gång. När barnen frågar om tillträde till en lek, sker det ett socialt samspel med kompisar. Barnens lek innehåller olika roller, positioner och ledarskapstyper. Många barn tycker om att bestämma över en lek, och även bestämma över något/några barn. Det intressanta med maktperspektivet i det sammanhanget, är att se hur makten kan skapa motstånd, och vilka konsekvenser makten ger under lekens gång.

4 Tidigare forskning

Detta kapitel har jag delat upp i underrubriker: *Att komma in i pågående lek, När leken inte fungerar, Inkludering och exkludering*. Under dessa rubriker tar jag upp olika forskning som gjorts om det som jag undersökt i mitt examensarbete, och vad forskare har kommit fram till i sina undersökningar.

4.1 Att komma in i pågående lek

Knutsdotter Olofsson har forskat om lek i förskolan. Hon har kommit fram till att man måste förstå sig på leksignalerna som skickas mellan alla lekskickliga barn, om man ska kunna leka med andra barn. Det som kan vara svårt är när det blir otydligt mellan att skicka ut signaler på om det är lek eller på allvar, eller när andra har svårt att uppfatta signalerna som skickas. Det är olika bland barn hur enkelt det är för dem att komma in i en lek. Vissa barn behöver mer stimulans än andra, medan andra barn kommer in i leken och förstår sig på signalerna på bara några sekunder. Detta är olika och väldigt individuellt på vilket sätt man tar sig in i olika lekar (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 23).

Folkman och Svedin har studerat barn som har svårt för att leka, och menar att barnet själv måste ha ett starkt intresse av kamrater och en god kontaktförmåga för att kunna komma in i en grupp (Folkman & Svedin 2003, s. 57). Att komma in i en lek som redan pågår, kan vara en mycket svår uppgift för barnen. Det gäller att ta plats, och det är inte så enkelt för alla barn. För att ta plats krävs det att man är modig, och är taktfull. Med taktfull menas att man inte får vara försiktig och tillbakadragen, men inte heller för påträngande. Barnet behöver i sådana situationer visa sitt intresse, och samtidigt väcka intresse från de andra barnen (Folkman & Svedin 2003, s. 63).

Borgunn Ytterhus är forskare, och har genomfört en undersökning mellan 1996-2000. I hennes undersökning har hon observerat barns samvaro i förskolan och inriktad sig på sociala inklusions- och exklusionsmekanismer. Hon lade märke till i sina observationer, att när ett barn vill bege sig in i en pågående lek, är det vanligaste sättet att man först ser vad som pågår i leken. Det allra vanligaste är valet mellan två olika strategier. Det första är att man ställer sig på sidan och iakttar leken, försöker få ögonkontakt med något av barnen och kanske le lite försiktigt för att skicka en signal om att detta ser kul ut. Barnet signalerar att han/hon skulle vilja vara med, alltså hoppas på att bli tillfrågad om man ville vara med, eller med eget initiativ fråga om man får vara med. Den andra strategin kunde vara att man ställer sig på sidan och försöka få en överblick över leken och försöka fånga in precis vad som händer. Man tittar på hur de leker, vad som sägs osv. för att därefter komma med ett eget kreativt initiativ som skulle kunna passa in i den pågående leken, och hoppas på att man blir accepterad i leken (Ytterhus 2003, s. 41).

Boken ”Den vilda leken” som är skriven av Hangaard Rasmussen beskriver att när barn vill komma in i en pågående lek kan det ske på olika sätt. Han tar vidare upp i boken, om olika styrande och manipulerande budskap som barnen sänder ut både före, under och efter leken (Hangaard Rasmussen 1993, s. 23)

Uppbyggande budskap – ”Ska vi leka?” frågar barnet till en utvald person, medan ett annat barn står vid sidan om. Budskapet är att det inte är vem som helst som får vara med, och därför frågar man just ut en speciell person om bara ”vi” ska leka. Anledningen till att man gör på ett sådant sätt kan vara för att man vill hämnas på någon, eller vill utesluta ett annat barn, men det kan även vara att man vill visa sin tacksamhet för senast.

Förpliktigande budskap – Frågan man ställer, ställs här mer i en försiktig ton, och dem barnen som ställer dessa frågor är kanske inte lika populära bland alla lekskickliga barn. ”Får jag vara med?” frågar barnet. Det finns även barn som är tvärtemot och bara kastar sig in i leken genom att säga följande ex: ”Jag är mamma och du är barnet som jag måste ta hand om!”. Eller så väljer barnet att planera om i leken och säger att de istället kan leka det här.

Förkastade budskap – Ett mycket vanligt sätt att uttrycka sig på är ”Du får inte vara med!”. Men är barnet mycket envist, ger det heller inte upp så lätt, utan uttrycker sig mer på ett igenomtänkt sätt som ex: ”Du får låna min haj om jag får vara med” och om detta uttryck inte tas hem, testar barnet ett annat sätt som förmodligen skulle kunna vinna, ”Du får inte komma på mitt kalas om jag inte får vara med och leka”. De flesta barn tycker om att komma på varandras kalas, och skulle man inte få det så kan det bli känslomässigt påfrestande för vissa barn.

Upplösande budskap – När barn inte vill vara med i leken, uttrycker de det genom att säga ”Jag orkar inte vara med längre!”, ”Jag vill inte vara hund längre!”. Men för att inte förlora lekkompisen eller att leken skall upphöra, brukar vissa barn vara duktiga på att locka tillbaka barnet genom att säga ex: ”Men då kan du få vara katt nu istället” (Hangaard Rasmussen 1993, s. 23).

Ibland får pedagoger höra från barn att de inte får vara med och leka eller att någon betar sig dumt mot dem. Då är det viktigt att ta reda på om barnet hålls utanför med hjälp av olika strategier och genom ett logiskt strängt sätt eller om barnet nekas till att vara med för att de

andra vill leka ensamma och ostört. Alla barn har ju rätt till att leka, men de har även rätt till att leka med vem de vill, utan att behöva tvingas att leka med någon som de inte vill leka med. Detta måste man som pedagog respektera (Hangaard Rasmussen 1993, s. 34).

När barn inte kan gå in i lekens värld, då kan de heller inte förstå när något är ”på lek”. Bråklekar blir då allvarliga och hotfulla för dem, och de blir rädda när man ”busar” och skrämmer. Det finns vissa barn som kan leka och fantisera för sig själva men inte tillsammans med kamrater. De behärskar då inte lekreglerna, lekspråkens kod, som bygger på *samförstånd*, *ömsesidighet*, och *turtagande* enligt Knutsdotter Olofsson (2003, s. 23,35).

Samförstånd innebär att man är överens om att man leker och vad man ska leka för något.

Man bryter mot denna regel om den ena personen vill fortsätta och leka och tvingar på den andra att vara med, fast än den andra talar om att den inte vill fortsätta leka.

Ömsesidighet innebär att man kan leka tillsammans oavsett vilken ålder man har. Ett exempel kan vara när skickliga barn anpassar sig till yngre barns nivå.

Turtagande betyder att man kan turas om att vara ex. mamma eller barn, man turas om att ta hand om barnet eller att vara barnet till mamman.

Dessa regler gäller även för de vuxna som antingen deltar i leken eller i vardagslivet. Följer inte de vuxna reglerna, blir även dem lekförstörare. (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 24-26).

Alla människor har behov av att uttrycka sina känslor och erfarenheter på olika sätt. När vi vuxna har varit med om något hemskt, har vi en möjlighet att bearbeta våra jobbiga känslor hos personer som är specialiserade för att hjälpa oss igenom det. Barn vill också uttrycka sina känslor, det kan vara ex. jobbiga, roliga, aggressiva känslor som de vill bearbeta. Men för att göra det leker de istället för att prata ut. De har inte utvecklat språket ännu för att prata ut om känslor i livet (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 39).

4.2 När leken inte fungerar

Leken är inte alltid så harmonisk som man tror, lekar kan även innehålla hemska saker, aggressivitet, krig, hot, rädsla och skräck inom lekens trygga ram. Allting som känns störande och hotande mot leken, tvingar barnen ut ur leken. Men vad är det som stör lekens harmoni? Knutsdotter-Olofsson, menar att om barn inte följer de utsagda eller utsagda reglerna inom leken, kan det lätt störa leken och leda till att den bryts. Maktspelet kan också vara hotande

mot leken, om ett barn alltid bestämmer över en lek tröttnar de andra barnen och hotar med att de inte vill vara med längre, och att det inte är roligt. Rädslan över något i leken eller av personer kan också störa leken. T.ex. rädslan över att leken är för svår eller läskig eller rädslan över personer som är med i leken. Blir man orolig eller rädd för personerna i leken, kanske för att barnet är äldre eller för att man inte riktigt vet vart leken kommer att leda till, kan det störa leken genom att man frivilligt dras ur (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 19,21, 24-25).

Barnpsykologen och familjeterapeuten, Margareta Öhman, har forskat om samspelet mellan vuxna och barn. Hon betonar, att när barn leker, är det allra bäst när man är överens och bara njuter av leken. De allra flesta barn tycker att det är trevligt att få vara med i en lek, men mindre roligt när någon ska bestämma över leken hela tiden. Det är i sådana situationer som problem börjar uppstå. Gräl och till och med slagsmål kan lätt uppstå, och då kan pedagoger hoppa in för att lösa allt gräl och det kan sluta med att leken avslutas. Maktspelet blir som mest synligt när det är barn som vill vara med i leken, men det samtidigt finns ett eller fler barn som styr och bestämmer över leken (Öhman 2003, s. 147).

4.3 Inkludering och Exkludering

Ytterhus har gjort en undersökning av barn i åldrarna 3-6 år, där fokuset ligger på barnens sociala samvaro och samverkan. Hennes studie handlar om vad som händer när funktionshindrade barn möter andra barn, barn med minoritetsbakgrund möter andra barn och även om vad som händer när barn i allmänhet möts (Ytterhus 2003, s. 11-12). Ytterhus skriver att ”alla former av social samvaro kan innehålla eller sakna socialt samspel, inklusion och exklusion”. När barnen på förskolan ska ordna sin sociala tillvaro tillsammans med kamraterna använder de sig av olika strategier för att bilda sig ett socialt samspel (Ytterhus 2003, s. 18).

Den sociala samvaron handlar framförallt om att man är fysiskt tillsammans med andra. För att kunna dela och ha något gemensamt, ska man vara sams. Den sociala samvaron är något frivilligt, dvs. man väljer själv vem man vill vara tillsammans med. Men ibland kan den även vara påtvingad och styrd av andra (Ytterhus 2003, s. 17).

I Ytterhus undersökning observerade hon hur barnens regler för samvaro användes i praktiken bland barn. Det som främjade samverkan mellan barn var att man skulle fråga om man fick vara med i en lek, ha ett snällt och trevligt bemötande, spela sin roll, dvs. spela den rollen som bestämts i leken, vara rolig och kreativ, samt ha en spontan närvaro. Med spontan närvaro

menas att vara ”här och nu” och samtidigt kunna läsa den nuvarande situation som pågår. (Ytterhus 2003, s. 70,79, 91).

Dessa regler sätts upp av de vuxna, speciellt i förskolan. Alla dessa samvaros regler har en grund i normer om hur man ska vara mot varandra för att det ska fungera. Reglerna finns för att göra vår samvaro trygg och visar på hur vi vill att det ska vara. Regler och rutiner skapar trygghet i vår miljö enligt Öhman (2003, s. 225).

Enligt Folkman & Svedin, är förutsättningen för social lek, att barn är nyfikna på andra barn (s. 14). De skapar överenskommelser om vad som skall ingå i leken, vilka roller man ska inta och saker man kan använda (s. 39). Men att alla barn känner sig som en god tillgång i barngruppen, är långt ifrån hur verkligheten ser ut. I Folkman & Svedins undersökning om barn som har svårt att leka, mötte de barn som saknade intresse för sina jämnåriga, och det fanns barn som helt enkelt inte visste hur de skulle göra för att få vara med i en lek (s. 57). Alla barn har någon gång fått uppleva hur det är att känna sig utanför, eller att inte få vara med (s. 56). De barnen som inte får vara med eller som inte klarar av lekens förutsättningar, beskrivs som störiga, inte delaktiga, eller att de har låg status (s. 13). Detta kunde uttryckas på olika sätt. De störiga barnen visade på att de talade rakt ut i luften, betedde sig hänsynslöst mot andra, medan de barn som hade låg status och inte var delaktiga, kunde dra sig undan för att leka ensamma (Folkman & Svedin 2003).

Enligt Ytterhus, finns det regler som man inte får bryta, gör man det kan man bli exkluderad. De här reglerna är med andra ord viktiga för barnen som ville inkluderas. Man får inte göra någon illa, man får heller inte förstöra andras lek. Man får inte vara ”snuskig”, med denna regel menas att man inte ska vara snorig eller dregla (Ytterhus 2003, s. 51-52).

5 Material och metod

Under detta kapitel presenteras min redogörelse för mina metodiska val och reflektioner kring dessa. Jag kommer att presentera vilka metoder jag använt för att samla in mitt empiriska material, och hur jag bearbetat materialet och använt det i analysdelen.

5.1 Materialinsamling

Det finns mycket forskning om ämnet lek. Materialet till min tidigare forskning som jag samlat in, kommer från forskningsbaserade böcker, och skollagar. Jag har hittat böcker på

olika bibliotek, fått tips av bibliotekarier, andra kurskamrater, och handledare.

Jag har använt både primära och sekundära källor, i mitt examensarbete. Primära källor är ursprungliga källor, som är skrivna direkt från författaren, medan sekundära källor är tolkade av andra författare (Strömquist 2006, s. 15-16).

5.2 Val av metod

Frågeställningarna i denna studie har jag försökt besvara genom en kvalitativ undersökning. Jag har använt mig av observation som en kvalitativ metod, som är lämplig när man vill undersöka hur människor beter sig i olika situationer (Stukát 2005, s. 32-33). Denna metod går ut på att man dokumenterar pågående händelser, handlingar och situationer som pågår i ett här och nu. Observatören är en del av den pågående situationen som observeras, dvs. observatören deltar i ett skeende och kan styra enskilda händelser eller ett händelseförlopp för att uppnå önskade effekter (Ahrne 2011, s. 90). Med deltagande observation för man ner anteckningar på vad som sagts, gjorts och av vem. Man för ner allt man ser som anteckningar i ex. en dagbok eller i ett anteckningsblock (Stukát 2005, s. 51). Denna studie syftar till att ta reda på vilka olika strategier barnen använder sig av i den fria leken för att inkludera och exkludera varandra. För att ta reda på det har jag dels observerat hur det kan se ut när barn söker tillträde till en pågående lek.

Jag upplevde att valet av min metod var väldigt bra. För att observationen ska bli så lyckad som möjligt, är det en fördel att man får tillträde av barnen. Det leder till en trygghet mellan barnen och observatören. Svårigheterna jag kunde uppleva med denna metod var att jag kände att min närvaro kanske skulle påverka vilket resultat jag får av mina observationer. Flera gånger kunde jag känna att jag inte visste vilken roll jag skulle kliva in i. Det kunde hända att barnen ville leka med mig och fånga min uppmärksamhet, och då var jag rädd att förlora min roll som observatör. Men efter några gånger, så kom jag in i rollen och det kändes enklare. Inkluderingen och exkluderingen i barnens lek, skedde inte alltid när man observerade. Det gällde att fånga upp dessa strategier när det just då hände. Detta kunde också kännas problematiskt för mig, eftersom jag bara var där under barnens frilek, under ett fåtal dagar. Då gällde det att verkligen vara uppmärksam, för att fånga sådana situationer.

5.3 Genomförande

Jag tog kontakt med olika förskolor redan i början av min studie, och fick olika svar angående min önskan till att få komma och undersöka. Jag fick dock flera nekande svar i

början, pedagogerna sade att de tyvärr inte kunde ta emot mig pga. tidsbrist, brist på resurser, eller på grund av sekretesskäl. Efter flera försök fick jag till slut tillstånd av två förskolor som ligger i samma område. Jag gick till förskolorna och frågade om det fanns en möjlighet för mig att besöka dem. Jag talade om för personalen vad jag tänkte göra där, och berättade kort om min undersökning och syftet med den. Jag förklarade även de etiska principerna så att pedagogerna fick ta del av dem. När jag fick ett godkännande av personalen, skrev jag även ett brev till föräldrarna som pedagogerna sedan hängde upp på väggarna i förskolan. Efter några dagar när jag fick ett godkännande av personalen om att föräldrarna visade ett intresse av att jag får vara där och observera, så påbörjade jag min observation. Jag har endast observerat under de timmarna som barnen haft fri lek, för att göra det enklare för mig och spara på tid. När barnen lekte befann jag mig i närheten av dem för att kunna höra vad de sa till varandra, se hur de betedde sig. Jag som forskare kände att jag blev en del av situationen jag observerade i. Jag kunde känna av stämningen i lekar, och höra tydliga ord, tonart, och se olika gester. Jag hade med mig ett litet anteckningsblock som jag hade i handen, för att snabbt kunna anteckna det jag såg, hörde och upplevde. Jag skrev korta meningar eller stödord, för att inte missa något viktigt i observationerna. Jag valde att observera i inne- och utemiljö, men märkte att det var enklare med innemiljö än utemiljö. Utemiljön kändes rörig och svårare att observera, då barnen blandades med yngre och äldre barn. Observationerna gjordes under två veckors tid och har tagit mig sammanlagt åtta timmar.

5.4 Bearbetning & Analys

Efter mina genomförda observationer renskrev jag fältanteckningarna hemma mer noggrant och mer detaljerat, där jag inkluderade mina miljöbeskrivningar, gester, mimik, mina känslor, och reaktioner på det jag sett. Detta gjorde jag för att inte missa några viktiga detaljer och känslor jag upplevde. Det underlättade för mig när jag sedan skulle analysera mitt empiriska material. Sedan valde jag ut relevanta observationer till mitt examensarbete. Till sist kategoriserade jag mina observationer i olika ämnesfält som ingår i mitt examensarbete. Jag valde *Icke-verbal strategi, verbal strategi, när leken inte fungerar, och stöd av pedagoger eller andra barn* som rubrik på mina observationer.

Mina analyser av datamaterialet har gått bra. Jag har försökt att presentera mitt material så tydligt som möjligt för att skapa en inlevelse med detaljer, mimik, och gester, och miljöbeskrivningar. En fördel kunde ha varit om man hade haft möjligheten att videoobservera när barnen leker. Det hade gjort det möjligt för mig att inte missa viktiga detaljer som jag kanske inte lagt märke till. Anledningen till att jag inte valde

videoobservation, var för att det hade tagit mycket längre tid att bearbeta, analysera och tolka materialet på så kort tid som vi hade till detta examensarbete.

5.5 Urval/avgränsning

Jag valde ut två förskolor till min studie. Förskolorna ligger i Stockholms län, i mindre orter. Förskola 1 har både småbarnsavdelningar och storbarnsavdelning. Jag var på storbarnsavdelningen, där jag observerade barn i fyra - fem års ålder. Det fanns 20 barn inskrivna, med två förskollärare och en barnskötare. Inget av barnen var i behov av särskilt stöd.

Förskola 2 hade alla barn samlade på en avdelning, dvs. barn mellan två-fem år som går på samma avdelning. Det fanns sammanlagt 35 barn med sex pedagoger med olika utbildningar. Många av barnen var lite språkförsenade och detta hindrade dem från att kunna uttrycka sig korrekt med språket.

Begreppet Lek är mycket brett, därför har jag valt att avgränsa det till strategier för inkludering och exkludering inom lek. Anledningen till att jag valde att observera barn i åldrarna fyra-fem år, var för att jag tycker att det lämpar sig bäst för just min undersökning, då barn i den åldern kan uttrycka sig mer verbalt. Anledningen till att jag valde två förskolor har inte varit för att se några skillnader, utan för att kunna samla in mer till mitt empiriska material. De två förskolorna har bidragit mycket till mina observationer.

5.6 Etiska aspekter

När man forskar inom ett samhällsvetenskapligt område där forskning handlar om människor, så måste man ta hänsyn till fyra grundläggande etiska principer som bör följas enligt Vetenskapsrådet.

Informationskravet – Innebär att man ska informera de som är berörda av forskningen om den aktuella forskningsuppgiftens syfte (Vetenskapsrådet, s. 7).

Samtyckeskravet – Deltagarna i forskningen har själva rätten att bestämma över sin medverkan (Vetenskapsrådet, s. 9).

Konfidentialitetskravet – Personuppgifter ska försvaras/skyddas så att obehöriga inte kan ta del av dessa eller känna igen (Vetenskapsrådet, s. 12).

Nyttjandekravet – All datainsamling som samlas in till forskningen, får endast användas för forskningssyfte och inte till något annat icke vetenskapligt syfte eller kommersiellt bruk (Vetenskapsrådet, s. 14).

Jag har som forskare för denna studie tagit hänsyn till de etiska reglerna. För denna studie så meddelade jag muntligt om de etiska aspekterna för personalen som jobbade på förskolorna. Jag skrev även ett föräldrabrev där jag meddelade skriftligt om mitt syfte med arbetet, och frågade om tillåtelse, om deras barn kunde medverka i min studie genom att jag skall observera.

Jag lovade anonymitet över barnens namn, och förskolans plats, dvs. inget av dessa kommer att beskrivas i min studie. I mitt föräldrabrev har jag även varit noga med att skriva att, all material som jag samlar in, endast kommer att användas av mig och förstöras efteråt.

6 Analys & Resultat

Här nedan kommer jag att presentera och diskutera mitt undersökningsmaterial, med utgångspunkt i de teoretiska perspektiven och tidigare forskning. Här svarar jag även på mina frågeställningar som jag valt att utgå ifrån i hela mitt examensarbete. Mina observationer som kommer att analyseras nedan är tagna ur mina anteckningar. Jag har valt att dela in mitt resultat i underrubriker. Dessa underrubriker är namngivna efter det jag sett mest av i mina observationer. Alla namn som används i analysdelen är fingerade namn, för att skydda alla barns identitet.

6.1 Icke-verbal strategi

Här presenterar jag resultatet av när barn tillträder en lek med en icke-verbal strategi. En sådan strategi kännetecknas genom att man använder sig av kroppsspråket, eller kastar sig in i lekar utan att fråga om tillträde.

Det är förmiddag, klockan är 10.00, halva barngruppen har ”Röris”¹ uppe på vinden, och den andra halvan är nere och leker fritt på avdelningen. Det är min första dag här på förskolan, barnen välkomnar mig genom att komma fram och le lite lätt mot mig. De frågar vad jag heter och vad jag ska göra hos dem. Jag svarade ”jag ska vara här hos er, och göra en liten undersökning om hur det kan se ut när ni leker”. Barnen ler mot mig ännu mer och talar om att det är kul att jag ska vara här. Jag känner mig mest glad och förväntansfull. Pedagogerna är jättetrevliga och välkomnar mig med glädje. De visar runt mig lite på avdelningen, och berättar kort om vad barnen brukar göra.

¹ ”Röris” är ett rörelseprogram där barnen på ett lustfyllt sätt utvecklar sin motorik med inriktning till rörelse och fysisk aktivitet.

Observation 1. Deltagare i observationen är Gustav 4,5 år, Robin 5 år och Axel 4 år. Tid: 10.40 – 11.05

Gustav och Robin sitter på golvet i lekrummet, i ett hörn där det finns lego och bilar. Det känns lite stökigt med alla legodelar runt omkring på platsen. Jag sitter en stund och tittar på dem, när de sitter och bygger legobilar tillsammans. De diskuterar utseendet och snabbheten på bilarna som de bygger. ”Den här kommer vara riktigt snabb och stark, för den är röd som eld” säger Gustav. Ibland visar de mig hur de bygger och säger ”Titta!” och ler samtidigt. Axel, en pojke som inte var där innan kommer nu och sätter sig på golvet, bredvid pojkarna som bygger. Axel ser ganska försiktig ut och sätter sig lugnt. Han börjar bygga för sig själv i någon halv minut. Sedan ser det ut som att han lyssnar på vad Gustav och Robin pratar om. De hörs mest där i lekrummet. En av pojkarna, Robin, närmar sig Axel och tar en av hans legobitar som han tänkt använda. Jag tänker direkt på hur Axel ska reagera. Axel blir alldeles förvånad och säger att han vill ha tillbaka den. Han tittar på mig och det känns som att han kallar på hjälp. Jag känner att jag inte vill säga något eller bidra med någon hjälp. Jag vill se hur han ska klara av detta med egen hand. Gustav och Robin bara skrattar och retas. Då börjar Axel höja sin röst och säger ”Sluta, ge mig den!”. Deras kroppsrörelser blir snabba och intensiva, rösterna hörs mycket mer nu. En pedagog hör vad som händer och går med snabba steg fram till pojkarna. Hon sätter sig på huk framför pojkarna och frågar vad det är som händer. Axel säger att Gustav och Robin tar hans legodel. Pedagogerna frågar varför de gör det. Det blir tyst några sekunder. Pojkarna svarar med en övertygande ton ”Axel stör oss”. Axel tittar på pedagogerna och säger ”Men jag vill också vara här och leka”. Pedagogerna svarar då och avslutar det hela ”Ja, pojkar, den som vill, ska få vara här och leka utan att störa andra”. Pedagogerna tittar mot mig, skakar på huvudet och skrattar.

Efter en stund bygger Axel på sin legobil igen och gör om den, till bättre och finare enligt honom. Han närmar sig de två pojkarna igen, men denna gång i hopp om att kanske få leka med dem nu. Han visar upp bilen för dem och försöker imponera med hur han kunde bygga om den. Han håller sin bil i handen och låtsaskör med den i luften, det snabbaste han kan. ”Vroooooom!” låter han. Gustav och Robin, fnissar och viskar till varandra ”Den är ful!”. Det verkar som att Axel hörde vad de sa om hans bil. Han ser ledsen ut, går därifrån och ger upp hoppet om att få vara med i deras bilbygge. Han leker mest själv nu. Jag tycker det känns jobbigt att se detta som precis hände. Jag tittar på hur Axel leker ensam. Han ser inte glad ut, det ser ut som att han vill ha en lekkompis. Men efter en kort stund går han och tittar vad de

andra barnen gör. Robin och Gustav fortsätter att leka och bygga med sin bil, och beskriver bilens snabbhet, och att den kommer att bli den bästa bilen.

Detta är ett exempel på hur det kan se ut när barn söker sig till en redan pågående lek. Två pojkar finns på plats och hade redan kommit igång med att bygga legobilar. De har en viss bild i huvudet för hur bilen skulle se ut. För att den skulle vara snabb och cool, skulle den helst vara röd. Axel som kommer, och sätter sig bredvid pojkarna, skulle enligt dem kanske ses som ett hotfullt barn. Kanske skulle han förstöra deras lekatmosfär som de skapat tillsammans, eller förstöra deras bil som de byggt. Axel däremot använder sig av en mycket vanlig strategi som Ytterhus (2003, s. 41) har kommit fram till i sin forskning, där han sätter sig ner och försöker iaktta deras pågående lek när de bygger. Han iakttar genom att lyssna på vad som sägs och vilka kriterier de har för att den där bilen ska bli så bra som möjligt. När han sedan bygger om sin bil för att imponera på dem, önskar han bekräftelse genom att le och hoppas på att bli tillfrågad om han kan vara med. Detta gör han också för att inte hoppa in i leken direkt och förstöra. Men Gustav och Robin exkluderar Axel genom att säga att bilen är ful. Detta skulle kunna tolkas genom att de kanske inte vill bli störda, känner sig hotade av någon annan, eller så retas de med Axel.

Pedagogen som kom och försökte se vad som pågick, talade om för barnen att man ska ha rätt till att leka på samma plats, utan att störa. Men hon missade det viktigaste av allt, att ta reda på orsaken till varför Robin och Gustav väljer att exkludera Axel. Det kan vara att de exkluderar honom för att få vara ifred, eller att de gör det för att vara elaka. Det är viktigt enligt Hangaard Rasmussen (1993, s. 34), att ta reda på sådant som pedagog.

När barn leker så sker det en aktiv process, och i den här processen händer det saker som de kan se allvarligt på. Innehållet i barns lek är händelser som även finns i vardagslivet. På det sättet kan barns lek även ses som ett vardagsdrama (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 39).

Vuxna bråkar också om olika saker och kommer inte alltid överens, förstör för andra, eller fuskar i t.ex. spel. Med det sagt är det viktigt att ta barnens lek på allvar, och verkligen reda ut vad det är som händer, eller ta reda på varför ett barn blir exkluderat. Likaså som vi vuxna borde göra med våra vardagsdramer.

Det är förmiddag och klockan är 13.30. Jag befinner mig på den andra förskolan. Denna förskola har alla 35 barn i en avdelning, men idag är det inte många barn på plats. Det är en högtidsdag, för de flesta barnen. De flesta barnen som var på plats var barn som är yngre än fyra år, vilket kändes lite tråkigt för min del som vill observera barn mellan fyra-fem år.

Barnen tittar nyfiket på mig, och frågar pedagogerna först vem jag är. Sedan frågar de mig, vad jag heter och hur gammal jag är. Det finns en pojke på plats som hela tiden försöker fånga min uppmärksamhet genom att vråla högt, och se farlig ut. Han följer efter mig genom att smyga bakom mig och sedan när jag tittar på honom så vrålar han och gestikulerar med sina händer så att de ser ut som lejon tassar.

Observation 2. Deltagare i observationen är Mirjam 4 år, och Elias 5 år. Tid. 13.40 – 13.50
Jag befinner mig i ett lekrum, det är stort och ljust. Det finns flera barn som leker, men de flesta är yngre än fyra år. Jag fokuserar på Elias fem år, och Mirjam fyra år. Jag sitter ner vid ett litet bord och observerar närmare vad de gör. Elias bygger med klossar på golvet helt själv. Han ser ut att njuta av att leka själv. Han pustar ut och fixerar sin sittposition. Det finns en yngre flicka i rummet som heter Mirjam. Hon har bara gått runt i rummet och sjungit en låt på engelska, utan att sysselsätta sig med annat. Hon får syn på Elias som sitter och bygger själv. Hon står vid sidan om honom och iakttar vad han gör, och ser nyfiken ut. Hon frågar inte om hon får vara med, utan sätter sig mitt emot honom och börjar bygga med hans klossar. Han tittar irriterat på henne. Hon tar inte åt sig, utan påbörjar det hon tänkt göra. Hon bygger en egen konstruktion nära intill det han bygger. Pojken ser mycket irriterad ut nu, och säger ”Jag vill inte att du ska bygga här”. Mirjam fortsätter att bygga, lite mer intensivt nu. Elias höjer nu rösten och säger ”Gå ifrån mig!” Hon förstår inte och fortsätter att bygga. Till sist exkluderar han henne genom att vända ryggen mot henne och flyttar en bit ifrån så att han kan bygga utan att bli störd. Det verkar som att nu förstod att han inte vill ha henne där på plats. Hon slutar genast att bygga, och sparkar strängt bort sina klossar. Hon springer runt och kollar vad de andra barnen gör. Elias sitter nu nära fönstret där det finns långa gardiner ända ner till golvet. Han använder gardinerna som skydd så att ingen annan ska se vad han bygger för något. Jag tycker det ser lite roligt ut, samtidigt som jag förstår att han inte vill bli störd. En pedagog ropar att de ska ha sagostund nu, innan mellanmål. Elias sparkar plötsligt på sin konstruktion som han byggt och går därifrån utan att städa upp efter sig.

Mirjam använder sig av icke-verbal entré när hon söker tillträde. Detta syns då hon står en stund och iakttar leken för att sedan komma med ett initiativ. Hon bygger mitt emot honom, i hopp om att hon ska bli accepterad av honom och kanske få vara med. Denna strategi är vanlig enligt Ytterhus (2003, s. 41). Strategin hon använder leder tyvärr inte till något intresse från Elias som redan satt och byggde själv innan. Hon är modig och försöker ta plats, men Folkman & Svedin (2003, s. 63) menar att det även gäller att kunna visa intresse och

samtidigt fånga den andras intresse, vilket hon inte gör i den situationen. Om man frågar om man får vara med istället, kanske skulle kunna underlätta situationen. Detta är även något som Ytterhus menar (2003, s. 51,70). När Elias leker själv, skapar han sitt eget utrymme, fantasi och lekidé. Han visar sedan på irritation när någon kommer och stör honom. Han vänder ryggen mot henne, för att markera att han inte vill att hon ska bygga med honom.

Jag kunde se liknande situationer, när barnen väljer att exkludera varandra för att inte bli störda eller inte vill leka med något barn. Det skedde som mest när ett barn redan påbörjat en lek som höll på en bra stund, och inte ville att något annat barn ska komma och förstöra. Det handlade mest om när det var lekar där man bygger med lego, klossar och pussel.

När Elias byter plats och bygger bakom gardinerna, visar han att han vill vara ensam. Detta bör man respektera, både från pedagogens sida och från barnets sida.

När pedagogen ropar till barnen att det är dags att städa undan, blir de då tvungna att avsluta sina lekar. Jag kunde se att detta var känslösamt för vissa barn i mina observationer. Det syns även på Elias i denna observation, när han sparkar på sin konstruktion som han byggt. Det här visar tydligt på att den fria leken inte bara blir störd av barn, utan kan även bli störd av pedagogernas styrda schema.

6.2 Verbal strategi

Under detta kapitel presenterar jag resultatet av när barnen söker tillträde till en pågående lek med hjälp av en verbal strategi. Denna strategi kännetecknas genom att man uttrycker sig muntligt för att få tillträde till en lek.

Klockan är 10.30. Halva barngruppen är uppe på vinden och har ”röris” med en pedagog, där de får springa runt, och leka med olika gymnastikredskap. Den andra halvan av barngruppen är nere på avdelningen och har fruktstund, och därefter leker fritt. Jag befinner mig nere för att kunna observera den fria leken. Det är extra ljust i rummet, eftersom de har stora fönster. Medan barnen äter sin frukt går jag omkring i rummet och tittar vad som finns. Det ser fräscht ut och de har det mycket fint uppe på väggarna med dokumentationer av barnens egna verk med kopplingar till läroplanen, bilder på barnen och utflykter som de gjort. Nu är det dags för lek, barnen springer till de platser de vill vara och leka på. Det får vara max fyra barn på varje lekhörna, hör jag barnen säga till mig. Jag förstod inte riktigt vad dem menade, men tänkte ta reda på det senare vad det var för regel. Jag närmar mig några barn som sitter och leker.

Observation 3. Deltagare i observationen är Joel 4.5 år, Jakob 5 år, Samuel 5 år. Tid: 10.35–

10.50

Tre barn befinner sig vid ett bord, med matleksaker på. Jag sitter på en av stolarna, för att höra och se bättre vad som pågår mellan barnen. De tar det som finns tillgängligt på bordet och börjar direkt leka att de lagar och serverar mat. De hackar lök, morötter, salladsblad. Sen serverar de frukt och till sist te eller kaffe. De börjar servera mig mat och frågar om det smakar bra. Jag svarar ”Ja tack, jättegott smakar det!” och tar en klunk från mitt kaffe. Jag känner mig smickrad över att barnen väljer att bjuda mig på maten som de lagat. Men tänker samtidigt på varför de inte bjuder varandra. Det är ju de som leker tillsammans tänker jag. Min närvaro kanske stör barnens lek. En av de här tre pojkarna, Samuel, leker inte lika aktivt som de andra. Han står mest och tittar på, kommenterar ibland och skrattar lite när något kul händer. En av hans kommentar fångar min uppmärksamhet, där han säger: ”Ni kan inte laga mat med de här leksakerna för det är inte riktig mat”. Jag tänker direkt på det han precis sa, och försöker koppla det till leksignaler och fantasi. Jag hinner inte utveckla min tankegång förrän en ny pojke dyker upp och fångar min uppmärksamhet. Han ser intresserad ut och vill vara med och leka med pojkarna. Han står vid sidan om nära en av pojkarna och frågar direkt ”Får jag också?” och försöker samtidigt få ögonkontakt med en av pojkarna. Han får inget svar. Här vill jag rycka in med att tala om för pojkarna att ni precis fått en fråga av en pojke här. Men jag vill inte störa deras lek, jag måste få se hur detta skall utvecklas och vad som händer närmast. Både Joel och Jakob leker mycket aktivt. Leken har förflyttat sig från att bjuda mig på mat, till att de glömt bort mig lite, och ser nu så koncentrerade ut i sin lek. De lägger inte ens märke till pojken som frågat om han också får vara med. Pojken försöker nu se hur de leker, och vad de säger när de planerar nästa måltid. Han tar en grönsak i handen, och instämmer med vad de bestämmer och försöker genom sina initiativ att hjälpa till. Pojken har en försiktig kroppshållning, och ser lite osäker ut. Han blir mest ignorerad av de andra pojkarna och ingen säger ett enda ord till honom. Trots att jag sitter här, så väljer han att komma in i leken på egen hand. Efter att pojken försökt komma in i leken i ungefär fem minuter, lämnar både Joel och Jakob matbordet och leken avslutas. Pojken står kvar helt ensam. Samuel som tidigare inte lekte lika aktivt, och som stod vid sidan om och tittade på pojkarna, försvinner också. Jag känner att allt gick så fort. Det var så mycket kul och intressanta saker som hände innan, och plötsligt tog allt slut.

I detta exempel kan vi se hur pojken som vill söka sig till en pågående lek, använder sig av en verbal strategi för att få uppmärksamhet. När han frågar om han får vara med, gör han det med en försiktig ton. Enligt Hangaard Rasmussen (1993, s. 23) ligger det ett förpliktande

budskap bakom tillträdelser som sker med en försiktig ton. Responsen som pojken får av Joel och Jakob som redan leker, är ingen uppmärksamhet alls. De svarar inte på pojkens fråga och ignorerar honom. Då denna strategi inte leder till tillträde byter han till icke-verbal strategi. Denna strategi går ut på att han står och iakttar en lek ett tag och försöker förstå leksignalerna som skickas mellan deltagarna. Han lyssnar på vad de säger och vad de använder för leksaker. Sedan när han väljer att ta ett kreativt initiativ för att hoppas på att han blir accepterad fungerar inte det heller. Enligt Ytterhus (2003, s. 41) är detta en väldigt vanlig strategi när man inträder en lek. Pojken misslyckas med sitt inträde till leken, och får det bekräftat när pojkarna lämnar matbordet och leken avslutas.

Samuel som är med i denna observation, visar på svårigheter att leka med andra barn. Det märks tydligt på honom, då han väljer att stå utanför leken och observera istället för att vara med i leken. Detta har jag lagt märke till då jag flera gånger, sett honom leka mest för sig själv och ha sitt eget utrymme. Folkman & Svedin (2003, s. 57) har kommit fram till att om man ska kunna komma in i grupper med andra barn, så måste man ha ett starkt intresse av kamrater, och en god kontaktförmåga. Detta kan barn visa brist på och det leder till att de mest leker för sig själva eller alltid blir exkluderade. Enligt Knutsdotter Olofsson (2003, s. 24), finns det barn som leker och fantiserar för sig själva, men har det svårare tillsammans med kamrater. Detta lade jag märke till med ex. Samuel som oftast föredrog att leka själv, och skapa sin egen lekatmosfär, och blev lättstörd när andra närmade sig honom och ville leka. ”Ni kan inte laga mat med de här leksakerna för det är inte riktig mat” sa Samuel under lekens gång. Man kan tolka meningen med att Samuel kanske tycker att fantasi är svårfattligt, eller att han gärna fantiserar och leker mest när han är för sig själv. Min närvaro kanske också hade någon betydelse för hans uttryck. Joel och Jakob använder däremot sin fantasi i leken. De använder matleksaker och lagar mat till mig. De hackar, steker, rör om, kryddar som om det vore på riktigt.

Observation 4. Deltagare i observationen är Martin 4 år, med fler. Tid: 10.50 – 11.10

Det finns en pojke, Martin, som drar min uppmärksamhet. Han hämtar ett spel från hyllan som han vill spela. Han sätter sig på mattan på golvet. Öppnar locket till spelet och placerar ut det på golvet. Han sitter helt själv och ska nu spela. Han ser lite osäker ut med sin kroppshållning, det ser jag eftersom han många gånger tittar runt om någon ser honom. Ibland ser han fundersam ut när han spelar, och pratar lite för sig själv. ”Ja just det.” säger han. Efter någon minut bara, kommer en pojke och säger med en uppspelt röst ”Får jag göra det här med dig?”. Martin svarar med en instämmande ton ”Jaa”. De spelar en liten stund, men det ser ut

som att båda inte riktigt vet hur man ska spela spelet. En till pojke kommer nu också, och uttrycker sig självsäkert ”Ska jag vara med eller?”, samtidigt som han sätter sig bredvid dem. Både Martin och pojken svarar ”Ja var med oss”. De spelar nu alla tre tillsammans, men med sina egna regler. Jag tycker det börjar se lite osäkert ut, men är intresserad över hur detta skall utvecklas.

I detta exempel kan man se hur en verbal tillträdesstrategi kan fungera bra. Båda pojkarna får vara med och leka med Martin. Att komma in i en pågående kan vara svårt enligt Folkman & Svedin (2003, s. 63) men tar man plats och är modig så kan det i vissa fall fungera. vilket jag såg med de här två pojkarna som frågade om de fick spela med Martin. De var både modiga och visade sitt intresse samtidigt som de väckte intresse från Martin.

6.3 När leken inte fungerar

I det här kapitlet presenterar jag resultatet av, när lekarna inte fungerat lika bra. Det kan ha berott på missförstånd, maktspel, leksignaler som inte behärskas, eller andra störande moment.

Fortsättning på observation 4 Deltagare i observationen är Martin 4 år, med flera.

De har spelat i ungefär fem minuter nu, och jag har observerat vad som sägs medan de spelar och deras uttryck.

”Min tur!”,” ”Nej, det är min tur nu”, ”Nu är det min tur visst?”, ”Vi kan fuska lite”, ”Men nej du fuskar” hörs det från pojkarna. De har ingen aning om spelreglerna, men fortsätter att spela på sitt sätt ändå. Uttrycken ser ut på olika sätt, de visar sin glädje genom att skratta, har förväntansfulla miner, är tävlingsinriktade, blir sura när de förlorar. Det känns att det händer mycket på samma gång. Det är lite svårt att fånga upp allt de säger. De väntar inte in varandra, utan det går fort mellan turtagningarna. Men jag får en klar och tydlig bild av att pojkarna inte förstår spelets regler. Jag lägger märke till att det blir mycket fusk, och att en av pojkarna inte tycker det är okej. Han visar det genom att lägga armarna i kors och se besvärad ut. Barnen har svårt för turtagning och regler. Det ser ut som att de när som helst avslutar spelet. Pojken som ser besvärad ut av allt fuska, hotar till slut genom att säga ”Jag kommer att säga till fröken, om ni fuskar hela tiden”. En flicka som kör hennes docka i en dockvagn, tittar oroligt på pojkarna och går sedan därifrån. Det dröjer inte länge till, tills en av pojkarna säger ”Åh, jag vill inte vara med längre!”, ”Inte jag heller”. Leken avbryts.

Hangaard Rasmussen (1993, s. 23) beskriver detta som ett upplösande budskap, när pojkarna inte vill vara med längre. Men varför vill de inte vara med längre? Om vi tittar tillbaka på hur det såg ut när de lekte tillsammans, speciellt på vad som sades mellan dem, så kan vi nästan förstå varför leken upplöstes. Enligt Knutsdotter Olofsson (2003, s. 19) kan en lek avslutas om man inte följer de regler. Spelet har regler som bör följas och följs inte reglerna så spelar man inte spelet korrekt. Pojkarna upptäcker även under lekens gång att det inte går om var och en har sina egna regler. De kunde ha bestämt vilka regler som de skulle ha i början av leken för att förhindra att problem skulle uppstå senare. Reglerna finns där för att skapa ordning och trygghet medan man spelar. Margareta Öhman (2003, s. 225) betonar, hur viktigt det är med regler i vår miljö, eftersom det skapar trygghet. Pojkarna kunde ha frågat någon i närheten om hur man spelar det spelet. Det var märkligt att de inte frågade mig som satt där i närheten. Barnen kanske ville klara sig själva, och trodde att de visste hur man spelade spelet och kände att de inte behövde någon hjälp.

När sedan spelet kommit igång gäller det att vinna. Det är då pojkarna bevakar varandra kritiskt samtidigt som de själva försöker att fuska. När jag lade märke till att pojkarna fuskade, ville jag inte ingripa och ta itu med ”fusket”. Jag ville inte förstöra samspelet mellan barnen, för att de kommer så småningom att lära sig att regler är en gemensam överenskommelse så att lekar kan fungera.

Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen som jag använt mig av i mina teoriantknytningar beskriver individens utveckling. Han anser att det finns två utvecklingsnivåer för barn, det första är där barnet befinner sig här och nu, och det andra är den utvecklingen som de kan sträva mot med hjälp av andra barn eller vuxna som har mer kunskap och erfarenheter än dem (Vygotskij 1978, se Lindahl 1998, s. 47).

I detta fall väljer barnen att befinna sig här och nu, när de spelar. De tar inte hjälp av någon som har mer erfarenhet av spelet, utan väljer att klara sig på egen hand. Anledningen till att spelet avbröts, ser ut att vara att de blev trötta på fuskandet och att de inte förstod hur man spelar. Om barnen hade frågat en vuxen om hur man spelar, så kanske det hade varit roligare och mer intressant.

Observation 5 Deltagare i observationen är Naima 5 år. Tid: 12.10 – 12.30

Jag är ute på lekgården. Det är soligt, men blåser lite lätt. Barnen är ute och leker fritt.

Förskolans lekgård är lagom till storleken, inte för liten och inte jättestor. Alla barnen som är ute, är i olika åldrar från tre-fem år. De allra minsta barnen sover vid den tiden. Jag går runt

och försöker leta barn, som jag vet är mellan fyra-fem års ålder. Till slut ser jag en flicka som fångar min uppmärksamhet. Hon är väldigt högljudd ute på lekgården. Hon heter Naima, och är fem år. Hon springer runt och ropar högt ”Alla som vill leka bro bro breja följer efter mig”. Hon viftar samtidigt med armarna. Några flickor börjar nu följa efter henne och de härmar hennes armrörelser. Om Naima slänger med sitt hår, så gör de också det, när hon lägger sina armar runt midjan, gör dem likadant. Hon springer runt på gården ett tag, med alla barn bakom sig. Det pågår i ungefär fem minuter. Nu ser det ut som att Naima känner sig nöjd med barnen som hon samlat. Hon har lyckats få med åtta barn. Utan att gå igenom hur man ska göra och vilka regler som finns, börjar de direkt. Men barnen verkar ändå veta hur man leker ”bro bro breja”. Det enda hon gör i början, är att välja vem som ska stå och hålla bron med henne. Dansleken börjar nu. Alla barn går runt och igenom en bro som Naima och en annan flicka konstruerat med armarna. ”Bro bro breja, stockar och stenar alla goda renar, ingen slipper här fram här fram förrän han säger sin käraste namn vad heter han?” sjunger barnen. Jag tänker tillbaka på min barndom, och småsjunger tillsammans med dem på låten. De leker i två minuter tills det ser ut att leken kommer brytas när som helst. ”Men nej, du ska inte stå där sa jag ju” säger Naima. Det blir missförstånd mellan dem och maktspel börjar nu synas. Naima vill bestämma hela tiden, och tvingar på de andra barnen att stå på olika sidor av ledet, fastän de inte vill det. Barnen börjar bryta mot reglerna både omedvetet och medvetet. Nu känns det rörigt. Jag närmar mig lite mer för att höra bättre. Nu kommer några yngre barn i tre års ålder, som står och tittar på. De står bredvid mig. En av de äldre flickorna frågar om de vill vara med, men de yngre barnen nekar med huvudet och går sedan därifrån. Det blir intensivt nu och de bara bråkar och transar hela tiden. En flicka protesterar till slut och säger ”Nej nu är jag inte med längre” och går därifrån. Tre andra flickor instämmer och går efter. Naima står kvar med fyra andra och säger med en bestämd röst ”Okej, nu är leken slut!”. Barnen som var med i leken skuttar glatt iväg, utan Naima.

I detta exempel börjar Naima med att locka till sig andra barn för att leken skall komma igång och kunna utvecklas. Hon talar högt och viftar med händerna för att dra uppmärksamheten. Här använder hon sig av Vygotskijs teori den proximala utvecklingszonen då hon behöver hjälp av andra för att leken kan börja, och utvecklas. Hon klarar inte av att leka ”bro bro breja” själv (Vygotskij 1978, se Lindahl 1998, s. 47). Hon bestämmer även redan från början att det är ”Bro bro breja” hon vill leka. Hon samlar ihop barn som vill leka det, tillsammans med henne. Det dröjer inte länge tills det blir missförstånd. Barnen började även tröttna till slut, när Naima bestämde för mycket.

Enligt Foucault finns makt i alla sociala sammanhang. Foucault är tydlig med att betona att makten inte kan ägas av någon enskild eller grupp av individer. Men i detta fall så hade Naima all maktkontroll just i den stunden, hon utövade den genom att bestämma vart de skulle stå och att de senare stod fel. Makten föder alltid motstånd, menar Foucault. Det syntes tydligt när ett av barnen gjorde motstånd till slut, och protesterade genom att bestämma att hon inte vill vara med (Foucault 1980, s. 119-122).

Självklart tyckte nog barnen att det skulle bli trevligt att få leka ”bro bro breja” i början. Men det roliga utvecklades till något mindre roligt, när Naima tog över helt och valde att börja bestämma i leken.

Enligt Margareta Öhman, kunde leken lätt bli störd om det fanns personer som hela tiden ville bestämma över de andra barnen och över leken (Öhman 2003, s.147). Leken upplöstes till slut när barnen sade att de inte tänker vara med längre, det såg alldeles för stökigt och tråkigt ut till slut. Några av barnen verkade rädda för Naima och andra var arga. Knutsdotter Olofsson (2003, s. 21), beskriver hur rädslan för personer i leken också kan störa leken. Varför ville inte de yngre barnen vara med när de blev tillfrågade? Kanske var de rädda för kaoset som uppstod i leken.

6.4 Stöd av pedagoger eller andra barn

I det här kapitlet presenterar jag resultatet av när ett barn behöver hjälp av en pedagog eller en annan kamrat för att komma in i leken.

Observation 6 Deltagare i observationen är Max 4 år. Tid: 10.00 – 10.20

Den första jag får syn på när jag kommer till förskolan, är Max som sitter tillsammans med en pedagog och leker. Han satt helt ensam innan, tills pedagogen kom och satte sig med honom. Han har gått i förskolan i ett halvår, och har varit i Sverige i ett år. Max är språkförsenad, och har precis börjat lära sig det svenska språket, men har mycket kvar i sin språkutveckling. Jag ser att de sitter och leker med klossar och bygger ett högt torn. De har en massa leksaksdjur som de placerar efter varje våning på tornet. Max frågar ”va dä heter?”. Pedagogen talar om för Max med en lugn och tydlig röst om vad alla djuren heter. Jag blir tvungen att gå bort en kort stund för att hälsa och presentera mig för en pedagog som jobbar på avdelningen. Jag kommer tillbaka för att fortsätta min observation. När jag kommer tillbaka ser jag att det nu finns två pojkar till som bygger tillsammans med Max och pedagogen. De hjälper Max att bygga tornet så högt som möjligt. ”Vi kan ha en sköldpadda här” säger en av pojkarna. Max svarar ”Ja, sköppatta” och nickar med huvudet. En ny pojke

kommer nu, och tittar på vad pojkarna bygger. Han ser ut att vilja vara med och bygga med dem. Han frågar pedagogen ”Visst är det tre barn här? Eftersom det måste vara 4 barn, så betyder det att jag kan vara här och leka.” Pedagogen ler, nickar och säger ”Ja, det klart du kan vara med”. Han slår sig ner och tar klossar och börjar bygga med pojkarna. Jag tittar på dem och ser hur de reagerar på det. De ser inte störda ut av att han leker med dem, snarare mer glada att de får hjälp med byggandet. De hjälps åt, genom att ge varandra klossar och djur som skall användas. Leken driver på bra och inga problem uppstår. ”Titta froken, stor nu!” säger Max till mig. Jag går ner på huk och tittar på tornet och svarar ”Ja, titta vad stor den har blivit, vad fint ni bygger!”. Det hörs pling-ljud från klockan som ringer, nu är det byte. Alla barnen som har varit nere och lekt ska nu upp på vinden och ha ”röris”. De andra som varit uppe ska ner och äta frukt och leka.

Pedagogen berättar för mig efteråt, att Max behöver stöd och stimulans av en vuxen för att komma in i leken. Max har svårt att uttrycka sig språkligt och det gör honom osäker till att leka med andra barn och ta för sig. Han har även svårt för att förstå sig på leksignaler. ”En del barn föredrar att leka själva, de tycker att det är roligare. Det ska man förstås acceptera, om barnet mår bra av det. Men om ett barn blir avvisat eller som vill vara med utan att veta hur, då bör man som pedagog hjälpa barnet att hitta verktygen för hur man tar sig in i en lek med andra barn”, säger pedagogen.

Jag frågade pedagogen vad pojken som ville komma in i leken, menade med att det skulle finnas ett antal personer som fick vara där och leka. Hon svarade att dem jobbar efter en viss modell som går ut på att man fördelar barnen, för att det ska bli lugnare och mindre problem. Det betyder att det är en disciplinerings åtgärd, eftersom det har varit stökigare innan. Alla barn ska få möjlighet att testa vara på varje lekhörna. De har lekhörnor som ex. bygga med klossar, målarhörna, legohörna, dockvrå med fler. Hon berättar även att de successivt försöker jobba efter Montessoripedagogiken, för att främja barnens frihet och intressen. De har anpassat alla bord och all förvaring av leksaker, papper och pennor efter en rimlig höjd så att barnen själva skall kunna nå dem när de behöver. Pedagogerna vill förbereda barnen på att bli mer självständiga. Detta exempel kan kopplas till Vygotskijs teori om den proximala utvecklingszonen. Max behöver någon som leder in honom in i leken. Den proximala utvecklingszonen går ut på att en individ kan utvecklas med hjälp av någon som har mer kunskap eller erfarenheter än den som behöver hjälp. Max strävar efter utveckling för att kunna leka mer och ta plats, han får den hjälpen av en vuxen i det här fallet hans pedagog som har mer kunskap och erfarenheter än han (Vygotskij 1978, se Lindahl 1998, s. 47). Pojkarna som kommer och vill bygga med Max är medvetna om hans blyghet och språkförsvning. De

visar att de bryr sig om honom genom att vara snälla och hjälpa till.

Precis som Knutsdotter Olofsson beskriver, så är alla födda med en förmåga att leka. Denna förmåga förstärks hos Max genom att pedagoger stöttar honom. De leker med honom, och lär honom förstå lekens olika signaler (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 31-32). Om Max sitter och leker själv, hela tiden framöver så finns det risk att han inte utvecklas socialt. Han behöver utvecklas tillsammans med någon annan (Vygotskij 1978, se Lindahl 1998, s. 47).

Observation 7 Deltagare i observationen är Maja 4 år, Lisa 4,5 år och Sara 5 år. Tid: 14.00–14.25.

klockan är 14.00 och barnen har precis kommit in efter att ha varit ute. Det är fri lek på förskolan innan mellanmålet som börjar 14.30. Jag går runt bland barnen och tittar på vad de leker. Några barn ritar, andra spelar spel. Några pojkar bygger med lego. Jag hör några flickor som leker i dockvrån. De leker att de båda är prinsessor, och städar just nu sitt slott. Jag närmar mig för att lyssna bättre. Jag sätter mig på en stol, intill rummet. Jag ändrar på min position, så att jag kan urskilja barnens gester och hur de rör sig. Det kommer en flicka, Maja, som jag har sett lekt själv innan. ”Får jag vara med?” frågar hon försiktigt. Sara svarar direkt med en nonchalant röst ”Nej, nu leker vi faktiskt”. Maja ser lite bekymrad ut. ”Men jo, hon kan ju vara vår lilla hund!”, säger Lisa snabbt till Sara, och rör sig intensivt med armarna och ser övertygande ut. Sara tittar konstigt på henne ”Men prinsessor ska ju inte ha en hund, de ska ha katter med rosetter på, så nej det går inte.” Säger Sara. Maja ser lite besviken ut, och ser ut att vilja gå därifrån. Lisa håller i henne i handen och säger ”Okej, då kanske Maja kan vara vår fina katt, så kan vi ta hand om henne, eller hur Maja?”. Maja nickar glädjefullt. ”Ja, får ja ha en rosett på mitt hår?” frågar Maja. ”Ja, du kan ha den här! Titta vad fin den är” svarar Lisa och visar den till Maja. Maja försöker knyta fast rosetten i håret. Det går sådär, men hon tänker inte mycket på det. Lisa säger ”Nu måste vi gå och handla, kom nu prinsessvän, och kom vår fina kisse katt”. Sara och Lisa går hand i hand med en korg i ena handen. Maja som leker att hon är katt går framför dem och jamar försiktigt ”Miaao”, låter hon. Sara ser lite besvärad ut i början, men sen avtar det och hon ser mer nu ut att trivas. En pedagog börjar förbereda barnen genom att säga att det är mellanmål snart, och att de måste börja städa efter sig. Flickorna byter direkt om och lämnar sina dräkter i dockvrån. Leken avslutas där.

I detta exempel kan vi se hur ett barn hjälper ett annat barn att vara med i leken. Maja är

nyfiken och visar det genom att hon frågar om hon får vara med. När Maja frågar om hon får vara med, gör hon det med en försiktig ton, som enligt Hangaard Rasmussen (1993, s. 23) ligger ett förpliktigande budskap bakom. Det finns andra barn som kanske skulle kasta sig in i leken direkt, genom att inta en roll eller med ett initiativ som de tror passar. Sara svarar att det inte går för ”nu leker faktiskt vi” säger hon, och visar ett ointresse. Detta är ett mycket vanligt sätt enligt Hangaard Rasmussen. Maja är redo att gå därifrån, när som helst. Situationen skulle då upplösas. Men då hjälper Lisa henne med tillträdet, genom att locka tillbaka henne. Hon föredrar att hon kan vara en katt med rosett på. På det sättet fick hon med Maja in i leken. I diskussionen kommer de överens om vilka roller som skall intas och saker man kan använda. Detta är en förutsättning för social lek, enligt Folkman & Svedin (2003, s. 39).

När Sara säger att Maja inte kan få vara med, utövar hon makt genom att bestämma. När Lisa ifrågasätter Saras nekande svar om att Maja inte kan vara med, så är det ett exempel på hur makt föder motstånd. Det föder motstånd, eftersom Lisa ändrar på den inställningen och försöker locka in Maja i leken ändå. Foucault (1980, s. 121), menar att makt alltid föder motstånd, och att det leder till att olika individer i en grupp kan utöva makt. Där makt finns, finns alltid motstånd. Maja klarar inte av att komma in i leken på egen hand, utan behöver hjälp av Lisa som i detta fall har mer kunskap än hon om vad de leker. När hon sedan föreslår att Maja kan vara en katt, skapar hon en inbjudan till leken för henne. Man kan även se tydligt att allt Lisa gör är att inte förlora sin lekkompis Sara, men vill heller samtidigt inte att Maja ska bli exkluderad. Detta kan kopplas till Vygotskijs teori den proximala utvecklingszonen. (Vygotskij 1978, se Lindahl 1998, s. 47).

7. Slutsats och sammanfattning

I detta kapitel summerar jag vilka slutsatser jag kommit fram till i min analys av mitt material, och diskuterar dessa i relation till den tidigare forskning och teori jag har. Kapitlet avslutas med en kort reflektion över vilken vidare forskning som kan göras på området.

Syftet med mitt examensarbete var att undersöka vilka inkludering och exkluderingsstrategier barnen använder sig av, när de leker. Syftet var även att ta reda på hur det kan se ut när barn söker tillträde till en redan pågående lek.

För att försöka ta reda på detta, har jag använt mig av en kvalitativ metod som deltagande observation. Min metod gick relativt bra. För att observationen skall bli lyckad så är det bra att man har tillträde till barnen under observationen, som jag hade. Mina teoretiska utgångspunkter jag utgick ifrån var ett sociokulturellt perspektiv, och ett maktperspektiv. Dessa har varit användbara för mig när jag observerat och analyserat mitt empiriska material. I min analys har jag presenterat mina observationer och analyserat dessa med hjälp av min tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter. Mina observationer har handlat om hur barn gör för att komma in i en pågående lek. Detta har antingen skett kroppsligt eller verbalt. Observationerna handlar även om de olika strategierna barnen väljer för att inkludera eller exkludera andra barn i leken.

I min analys har jag kommit fram till att barnen använder sig av olika strategier när de vill få tillträde till en redan pågående lek. Enligt Ytterhus (2003, s. 41) är det den verbala tillträdesstrategin som brukar fungera bäst, och som barnen mest tycker om att använda. Denna strategi har varit den vanligaste i mina observationer, men den har inte alltid fungerat bäst. Av de sju observationerna som jag valde att ta med och som jag tyckte var mest relevanta för mitt examensarbete, har denna strategi använts fyra gånger. På observation 6 och 4 fungerade strategin bra, men på observation 7 och 3 fungerade den mindre bra. En av de verbala tillträdesstrategierna i observation 4, frågade barnet pedagogen som fanns på plats och lekte med barnen, om han också kunde vara med. Han hänvisade då till reglerna som pedagogerna hade bestämt på förskolan, och som gällde när barnen lekte fritt. Strategin fungerade bra för honom, då han fick ja både från pedagogen, och en acceptans av barnen. Det gick inte lika bra på observation 3, när pojken frågade om han fick vara med och laga mat med pojkarna. Han blev ignorerad och fick aldrig något svar. Barnen lämnade till sist leken. De icke verbala tillträdesstrategierna som jag observerade kunde vara att ett barn stod tyst en kort stund för att iaktta leken innan de begav sig in i den. När de ville bege sig in i leken gjorde de det, genom att utföra handlingar, ex. komma med ett initiativ som skulle kunna passa i lekens gång. Ett exempel på det ges i observation 1, när Axel visade upp sin bil för pojkarna som lekte, i hopp om att få vara med. Detta var enligt Ytterhus (2003, s. 41) en av de vanliga strategierna som barn gärna använder, när de vill tillträda en pågående lek. Men denna strategi var inte så populär i mina observationer.

Jag lade även märke till att när en strategi inte fungerade, så bytte barnen till en annan för att se om den kunde ha fungerat bättre. Ett exempel på det ges i observation 4, där en verbal strategi inte fungerade. Pojken bytte då från verbal till icke-verbal strategi där han istället

bidrog med ett kreativt initiativ för att hoppa in i leken, men även denna misslyckades i hans fall.

De barnen som försökte bege sin i en pågående lek i mina observationer, blev mottagna på olika sätt. Jag kunde se barn som blev retade, ignorerade, eller välkomnade. De barn som gav respons, såg ut att vara irriterade, ville vara ifred, ville retas, eller blev glada av att någon ville leka med dem. Den dåliga responsen kunde ibland ha berott på att barnen ville vara ifred eller bara ville retas och vara dum. På det sättet blev barnen som sökte sig till lekarna exkluderade. Den goda responsen gav barnen ut, när de ville ha hjälp med en lek, eller behövde en lekkompis. På det sättet inkluderade de in barn som sökte sig till leken.

Som jag nämnt innan i min tidigare forskning har leken en mycket viktig betydelse för barns utveckling och lärande. När barnen blir exkluderade på olika sätt, kan det skada deras utveckling. De värst drabbade är barnen som hela tiden blir exkluderade. Det är viktigt för pedagoger att ta reda på orsaken till varför barnen blir exkluderade, enligt Hangaard Rasmussen (1993, s. 34).

Barn som inte klarar av att gå in i leken själv har behövt tagit hjälp av antingen en pedagog eller ett annat barn. Detta har jag sett i mina observationer. Pedagogerna måste kunna stimulera barnen som inte kan ta sig in i leker eller inte kan leka med andra barn. Pedagogerna på de förskolorna jag var på var tydliga med att tala om detta för mig. Jag tyckte även att det fungerade relativt bra, av det lilla jag sett. Sådant kan jag se mer av om jag undersöker pedagogers insatser för att stimulera barn till lek.

Under mina besök på förskolorna har jag flera gånger sett stunder, där lekarna inte gått lika bra. Det kunde ha berott på många olika saker. I mina observationer har jag kunnat se att lekar avbrutits pga. att ett barn bestämt för mycket, missförstånd mellan personer och lekens handling eller regler som missbrukats. I koppling till Öhman (2003, s. 147) betonar hon att det är vanligt att lekar avbryts då.

Maktspelet som syntes i mina observationer skapade motstånd på olika sätt, precis som Foucault tar upp i sin teori om makt (Foucault 1980, s. 121). När Naima i observation 5 bestämde för mycket, gav barnen upp och protesterade att de inte ville vara med längre. Ett annat exempel på när makt föder motstånd, ges i observation 7 när Lisa och Sara lekte att de var prinsessor. När Sara talade om för Maja att hon inte kunde få vara med, så reagerade Lisa på det. Hon ville fortfarande behålla lekens harmoni som hon upplevt tillsammans med Sara, men var samtidigt rädd att förlora henne som vän. Hon föreslog då att Maja ändå kunde varit

katt, eftersom att hundar inte var något för prinsessor enligt Sara.

Men lekarna kunde inte bara bli störda av andra barn, utan jag lade märke till att den aktiva leken även kunde bli störd av att lekarna var tvungna att avslutas när pedagogerna ex. talade om att det var dags för mellanmål. I observation 2 såg man att Elias sparkade på sin konstruktion som han byggt när pedagogen ropade att det var dags för sagostund. I observation 7 så blir flickornas lek störd av att de skulle ha mellanmål. Detta får mig att fundera över om den fria leken inte blir hotad, av att den lätt kan bli störd av personer som är utanför leken. Det hade varit intressant att fördjupa sig mer om vad som stör lekarna utöver barnen i leken, som ex. pedagogers styrda scheman, miljöer, och andra aktiviteter.

7.1 Förslag till vidare forskning

Det finns flera intressanta förslag till vidare forskning som kan göras i anknytning till mitt ämnesval. Man kan undersöka pedagogers syn på inkludering och exkludering, och hur de kan jobba för att främja inkluderingen mer och förhindra att exkluderingen skall förekomma. Det hade också varit intressant att forska vidare om genus har en betydelse för i vilka sammanhang barnen inkluderas och exkluderas i leken.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Folkman, Marie-Louise & Svedin, Eva (2003). *Barn som inte leker – Från ensamhet till social lek*. Stockholm: Runa förlag
- Foucault, Michel (1980). *Sexualitetens historia 1. Viljan att veta*. Stockholm: Gidlund
- Hangaard Rasmussen, Torben (1993). *Den vilda leken*. Lund: Studentlitteratur
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta (2003). *I lekens värld*. 2. uppl. Stockholm: Liber
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta (2003). *I lekens värld*. 2. uppl. Stockholm: Liber. Citerar Bateson, Gregory (1976). A Theory of play and fantasy. I Brunner et al. (eds): *Play. Its role in Development and Evolution*. New York, Penguin Books.
- Lindahl, Marita (1998). *Lärande småbarn*. Lund: Studentlitteratur. Citerar Vygotskij, L. (1978). *Mind in society*. Cambridge, Mass: Harvard University press.
- Lindahl, Marita (1998). *Lärande småbarn*. Lund: Studentlitteratur. Citerar Vygotskij, L. (1982). *Taenkning og sprog II*. Köpenhamn: Hans Reitzel.
- *Lärarens Handbok: Läroplaner, skollag, yrkesetiska principer, FN:s barnkonvention*. 9. uppl. (2011). Lund: Studentlitteratur
- Strömquist, Siv (2006). *Uppsatshandboken: råd och regler för utformningen av examensarbeten och vetenskapliga uppsatser*. 4. uppl. Uppsala: Hallgren & Fallgren
- Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (elektronisk). Tillgänglig <<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>> (2013-11-01).
- Vygotskij, Lev Sevenomic (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos
- Ytterhus, Borgunn (2003). *Barns sociala samvaro: inklusion och exklusion i förskolan*. Lund: Studentlitteratur
- Öhman, Margareta (2003). *Empati genom lek och språk*. 2., [aktualiserade] uppl. Stockholm: Liber

Otryckta källor

Observation 1. Torsdag 3/10-13 kl. 10.40–11.05. Förskola 1

Observation 2. Tisdag 15/10-13 kl. 13.40–13.50. Förskola 2

Observation 3. Fredag 4/10-13 kl. 10.30–10.50. Förskola 1

Observation 4. Onsdag 16/10-13 kl. 10-50-11.10. Förskola 2

Observation 5. Torsdag 3/10-13 kl. 12.10–12.30. Förskola 1

Observation 6. Torsdag 10/10-13 kl. 10.00–10.20. Förskola 1

Observation 7. Torsdag 10/10-13 kl. 14.00–14.25. Förskola 1

Bilagor

Hej föräldrar!

Mitt namn är Stephanie Haddad och jag studerar vid Södertörns Högskola till förskollärare/grundskollärare. Jag kommer att vara på X Förskola under en kort period. Jag skriver nu mitt examensarbete inom barnens fria lek, för att undersöka på vilket sätt inkludering och exkludering sker. Jag önskar att jag kan få tillåtelse till att observera ert barn. All material jag samlar in kommer endast användas av mig till mitt examensarbete. Detta material kommer efter min analys att förstöras och inte användas till något mer. Ni garanteras anonymitet då inga namn kommer att förekomma, varken barnens, förskolans namn, eller vart förskolan ligger någonstans.

Undrar ni över något så kontakta gärna mig!

Tack på förhand!

Hälsningar, Stephanie Haddad

